

Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης

Ενότητα 1η: Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλειας

Καθηγητής Άγγελος Στεργίου
Νομική Σχολή ΑΠΘ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΚΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Κοινωνικής ασφάλειας.

Περιεχόμενα ενότητας

1. Η έννοια της κοινωνικής ασφάλειας.
  - i. Ορισμοί της κοινωνικής ασφάλειας.
  - ii. Επιμέρους θεσμοί και τεχνικές κοινωνικής ασφάλειας.
2. Διεθνές δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας.
  - i. Ο διεθνής όρος «κοινωνική ασφάλεια».
  - ii. Διεθνή νομικά κείμενα-πηγές του διεθνούς δικαίου κοινωνικής ασφάλειας.
3. Ευρωπαϊκό δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας.
  - i. Ο ευρωπαϊκός όρος «κοινωνική ασφάλεια».
  - ii. Η κοινωνική ασφάλεια σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σκοποί ενότητας

- Περιγραφή της έννοιας της κοινωνικής ασφάλειας και ανάδειξη των προβλημάτων ως προς την αποδοχή ενός κοινού ορισμού.
- Παρουσίαση των διεθνών και ευρωπαϊκών νομικών κειμένων που σχετίζονται με την κοινωνική ασφάλεια.
- Κατανόηση των δικαιωμάτων κοινωνικής ασφάλειας σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η έννοια της κοινωνικής ασφάλειας.

Ορισμοί της κοινωνικής ασφάλειας.

Ορισμοί της κοινωνικής ασφάλειας (1/2)

- Η κοινωνική ασφάλεια μπορεί να γίνει αντιληπτή ως το σώμα των ρυθμίσεων διαμόρφωσης της αλληλεγγύης μεταξύ ανθρώπων που αντιμετωπίζουν την απειλή των «κοινωνικών κινδύνων», οι οποίοι μπορούν να οδηγήσουν σε απώλεια εισοδημάτων ή συγκεκριμένα κόστη (D. Pieters, 2006).
- Η κοινωνική ασφάλεια υποδηλώνει κατ' αρχήν έναν σκοπό (στόχο), την εγγύηση της οικονομικής ασφάλειας του ατόμου από μια σειρά κινδύνων μη υποδηλώνοντας κάποια τεχνική → θεωρείται ευρύτερο σχήμα και εξελικτικά ανώτερο από την κοινωνική ασφάλιση (Άγγ. Στεργίου, 2014).

Ορισμοί της κοινωνικής ασφάλειας (2/2)

- Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο θεσμός γεννήθηκε σε διεθνές επίπεδο ως κοινωνικές ασφαλίσεις → από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου παρατηρείται μια στροφή προς τις ιδέες και τα μοντέλα κοινωνικής ασφάλειας (Άγγ. Στεργίου, 2014).
- Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλειας ή προστασίας αποσκοπούν στην προστασία του πληθυσμού από καταστάσεις που επιφέρουν απώλεια ή μείωση των πηγών συντήρησης, στην προληπτική ή επανορθωτική προστασία της υγείας, στην εξασφάλιση απασχόλησης και τη διατήρηση της ικανότητας για εργασία, στην εγγύηση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης και στη διασφάλιση της δυνατότητας κάθε ατόμου να συμμετέχει ενεργητικά στην οικονομική και κοινωνική ζωή (Ξ. Κοντιιάδης, 2008).

Δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας

- Στις εθνικές έννομες τάξεις των σύγχρονων βιομηχανικών κρατών, Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλειας σημαίνει (Κ. Κρεμαλής, 1996):
  - το σύνολο των νομικών κανόνων που ρυθμίζουν την κοινωνική ασφάλιση, την κοινωνική πρόνοια και τους διάφορους τομείς κοινωνικής αποζημίωσης και κοινωνικής προαγωγής,
    - διατάξεις που ρυθμίζουν τη χορήγηση παροχών σε χρήμα ή σε είδος από δημόσιους φορείς (κατά κύριο λόγο) προς ιδιώτες, για κάλυψη ατομικών αναγκών, την επέλευση συγκεκριμένου ασφαλιστικού κινδύνου, για ζημιά που πρέπει να αποκατασταθεί από την κοινωνία, για προαγωγή συγκεκριμένων κοινωνικών σκοπών, όπως η επαγγελματική εκπαίδευση.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η έννοια της κοινωνικής ασφάλειας.

Επιμέρους θεσμοί και τεχνικές κοινωνικής ασφάλειας.

Τι περιλαμβάνει η κοινωνική ασφάλεια

- Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλειας περιλαμβάνουν γενικά τους εξής θεσμούς και τεχνικές:
  - Κοινωνική ασφάλιση,
  - Κοινωνική πρόνοια,
  - Κοινωνικές παροχές μη ανταποδοτικού χαρακτήρα,
  - Μέτρα κοινωνικής αποζημίωσης.

Κοινωνική ασφάλιση

- Η κοινωνική ασφάλιση καλύπτει διαρκείς ανάγκες που συνδέονται με την ανθρώπινη κατάσταση
  - περικλείει δύο βασικά στοιχεία:
    - α) συμβολή των ασφαλισμένων-έκφραση της ασφαλιστικής αρχής (αναλογιστική βάση)
    - β) κοινωνική αλληλεγγύη-η ασφάλιση έχει κοινωνικό (συλλογικό) χαρακτήρα (διαφοροποιητικό στοιχείο από τις ιδιωτικές κερδοσκοπικές μορφές ασφάλισης).

Κοινωνική πρόνοια

- Ο θεσμός της κοινωνικής πρόνοιας με ένα σύνολο υπηρεσιών και επιδομάτων έχει ως αποστολή την προστασία όσων δε διαθέτουν επαρκή μέσα βιοπορισμού → σχετίζεται με την έννοια της ανάγκης.
- Η κοινωνική πρόνοια κατοχυρώνει τα ελάχιστα όρια προστασίας για όσους βρίσκονται εκτός παραγωγικής διαδικασίας.
- Εξατομικευμένη βοήθεια → χορήγηση παροχών κατά διακριτική ευχέρεια κατόπιν ελέγχου απορίας (means-test).

Κοινωνικές μη παροχές μη ανταποδοτικού χαρακτήρα

- Τοποθετούνται ανάμεσα στην κοινωνική ασφάλιση και την κοινωνική πρόνοια.
- Παροχές «demogrants».
- Χρηματοδοτούνται από τη φορολογία.
- Εμφανίζονται κυρίως στα καθολικά συστήματα κάλυψης κοινωνικών κινδύνων.

Μέτρα κοινωνικής αποζημίωσης

- Τα μέτρα κοινωνικής αποζημίωσης θεωρούνται ως ένα οριακό τμήμα της κοινωνικής ασφάλειας καθώς σχετίζονται με την ευθύνη του κράτους για την παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων (D. Pieters, 2006).

Ως συνέπεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ένας νέος κλάδος της κοινωνικής ασφάλειας δημιουργήθηκε για:

-τους βετεράνους πολέμου,

→ στη Γερμανία “αποζημίωση θυμάτων πολέμου”
(Kriegsopferverorgung)

→ Το σύστημα αυτό αποτέλεσε το πρώτο στοιχείο της κοινωνικής αποζημίωσης (soziale Entschädigung). Αργότερα, αυτός ο κλάδος της κοινωνικής ασφάλειας επεκτάθηκε για να καλύψει, μεταξύ άλλων,

-θύματα ενός εμβολιασμού.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Διεθνές δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας.

Ο διεθνής όρος «κοινωνική ασφάλεια».

Η «κοινωνική ασφάλεια» ως διεθνής όρος (1/2)

- Ο ορισμός της κοινωνικής ασφάλειας (και της κοινωνικής ασφάλισης που προκύπτει από τα διεθνή κείμενα επικεντρώνεται συνήθως στην προστασία των εργαζομένων ή πολιτών από τους ασφαλιστικούς (κοινωνικούς) κινδύνους → απαρίθμηση ορισμένων τυποποιημένων κοινωνικών κινδύνων/social risks (Άγγ. Στεργίου, 2014).
- Ο όρος «κοινωνική ασφάλεια» (social security) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1935, όταν οι ΗΠΑ εισήγαγαν την πολιτική τους για την κοινωνική ασφάλιση και άλλα θέματα κοινωνικής πολιτικής, όπως την κοινωνική αρωγή και ειδικές υπηρεσίες για τη δημόσια υγεία (E. Eichenhofer, 1989).

Η «κοινωνική ασφάλεια» ως διεθνής όρος (2/2)

- Στο διεθνή χώρο, ο όρος «κοινωνική ασφάλεια» χρησιμοποιείται συνήθως με μια πιο ειδική έννοια → αναφέρεται στους εννιά ασφαλιστικούς κινδύνους όπως καταγράφονται στη Διεθνή Σύμβαση 102 (1952) της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας και με αυτή την έννοια δεν καλύπτει συνήθως την κοινωνική πρόνοια (Κ. Κρεμαλής, 1996).

Οι επονομαζόμενοι κλασικοί κίνδυνοι

Απαριθμούνται στη ΔΣΕ Νο 102 του 1952 (Ν. 3251/1955):

- Υγειονομική περίθαλψη
- Ασθένεια
- Ανεργία
- Γηρατειά
- Αναπηρία
- Μητρότητα
- Οικογενειακά βάρη
- Επαγγελματική ανικανότητα
- Προστασία επιζώντων.

Διεθνές δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας (1/2)

- Με τον όρο διεθνές δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας νοούνται οι κανόνες κοινωνικής ασφάλειας που θεσπίζονται από διεθνείς οργανισμούς, όπως η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (Δ.Ο.Ε.) ή το Συμβούλιο της Ευρώπης
- Σε αυτά τα πλαίσια ο όρος υποδηλώνει το δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας των διεθνών οργανισμών που επιβάλλουν στα κράτη μέλη τους την υποχρέωση να προσαρμόζουν τους εθνικούς κανόνες κοινωνικής ασφάλειας στα ελάχιστα διεθνή πρότυπα (Κ. Κρεμαλής, 1996).

Διεθνές δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας (2/2)

- Τα κράτη είναι ελεύθερα να αναπτύσσουν τα συστήματά τους κατά βούλησιν, αρκεί να μη χρησιμοποιούνται κριτήρια και επίπεδα προστασίας υποδεέστερα από τους διεθνείς κανόνες της κοινωνικής ασφάλειας → «εναρμόνιση» (Κ. Κρεμαλής, 1996).
- Ο όρος διεθνές δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας μπορεί να σημαίνει και τον ειδικό κλάδο του εθνικού δικαίου κοινωνικής ασφάλειας που αντιμετωπίζει τα προβλήματα συρροής διαφορετικών εθνικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας (Ε. Eichenhofer, 1987).

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Διεθνές δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας.

Διεθνή νομικά κείμενα-πηγές διεθνούς δικαίου κοινωνικής ασφάλειας.

Διάκριση διεθνών κειμένων

- Οι πηγές του διεθνούς δικαίου κοινωνικής ασφάλειας βρίσκονται σε διεθνή κείμενα με διάφορους τίτλους → έχουν πολύ εξειδικευμένη νομική φύση και στόχους, αλλά αποδείχθηκαν αρκετά ομοιόμορφα και αμετάβλητα κατά την πάροδο των ετών (G.Perrin, 1989).
- Τα διεθνή κείμενα διακρίνονται (ανάλογα με τη φύση τους) σε κείμενα αρχών και κείμενα ουσίας, (ανάλογα με το πλαίσιο σύναψής τους) στις διμερείς και πολυμερείς συνθήκες και (ανάλογα με τον σκοπό τους) σε κείμενα εναρμόνισης και κείμενα συντονισμού (Κ. Κρεμαλής, 1996, D. Pieters, 1989, A.G. Heredero, 2007, Π. Παπαρρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη, 2013).

Σκοποί συντονισμού και εναρμόνισης

- Σκοπός του συντονισμού είναι να καθιερώνονται νομικοί, τεχνικοί και διοικητικοί δεσμοί μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας ώστε να είναι δυνατή η εξισωμένη προστασία για διακινούμενους αλλοδαπούς και μετανάστες χωρίς να τροποποιούνται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ποικίλων εθνικών συστημάτων (Κ. Κρεμαλής, 1996).
- Σκοπός της εναρμόνισης είναι να φέρει τις κοινωνικές νομοθεσίες των διάφορων κρατών εγγύτερα, με την τροποποίηση κάποιων εθνικών ρυθμίσεων, όπου κρίνεται αναγκαίο, σύμφωνα με μια ενιαία και προσυμφωνημένη διεθνή αντίληψη (Κ. Κρεμαλής, 1996, F. Pennings, 2003).

Ηνωμένα Έθνη

- Γενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948 [διακήρυξη αρχών],
- Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966 [διακήρυξη αρχών]:
  - Κάθε ανθρώπινη ύπαρξη ως μέλος της κοινωνίας έχει δικαίωμα για κοινωνική ασφάλεια (άρθρο 22 Γενικής Διακήρυξης, άρθρο 9 του Συμφώνου),
  - Ένα δικαίωμα για ζωή που εγγυάται στο άτομο και την οικογένειά του υγεία και ευημερία, διατροφή, ένδυση, στέγη, ιατρική περίθαλψη και την απαραίτητη κοινωνική αρωγή (άρθρο 25 Γενικής Διακήρυξης, άρθρο 11 του Συμφώνου).

Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (1/3)

- Καταστατικός Χάρτης της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (Δ.Ο.Ε.) και Διακήρυξη της Φιλαδέλφειας (1944) που περιέχει τους στόχους και τα καθήκοντα της Δ.Ο.Ε. [διακήρυξη αρχών].
- Διακήρυξη για την κοινωνική δικαιοσύνη για μια δίκαιη παγκοσμιοποίηση της 10^{ης} Ιουνίου 2008.
- Διεθνής Σύμβαση Νο. 102 (1952) της Δ.Ο.Ε. για τα ελάχιστα όρια- προδιαγραφές (minimum standards) κοινωνικής ασφάλειας [εναρμόνιση].
- Διεθνής Σύμβαση Νο. 118 (1962) της Δ.Ο.Ε. για την Ισότητα Μεταχείρισης (κοινωνική ασφάλεια) [συντονισμός].
- Η Διεθνής Σύμβαση Νο. 157 (1982) για τη Διατήρηση των Δικαιωμάτων της Κοινωνικής Ασφάλειας [συντονισμός].

Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (2/3)

- Σύμβαση Νο. 19 (1925) για τη ισότητα μεταχείρισης σε αποζημιώσεις εργατικών ατυχημάτων [συντονισμός].
- Σύμβαση Νο. 48 (1935) για τη Διατήρηση Συνταξιοδοτικών Δικαιωμάτων των Μεταναστών [συντονισμός].
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1956 για την κοινωνική ασφάλεια των εργαζομένων σε διεθνείς μεταφορές [συντονισμός].
- Ευρωπαϊκή Συμφωνία του 1980 για την παροχή ιατρικής περίθαλψης στους ασφαλισμένους κατά τη διάρκεια προσωρινής διαμονής σε συμβαλλόμενη χώρα [συντονισμός].

Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (3/3)

- Οι Συμβάσεις και Συστάσεις της Δ.Ο.Ε. αναφορικά με την υποχρεωτική ασφάλιση [εναρμόνιση]:
  - Διεθνείς Συμβάσεις 17 και 18 (1925) για την αποζημίωση των εργαζομένων σε περιπτώσεις εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών,
  - Διεθνείς Συμβάσεις 24 και 25 (1927) για την ασφάλιση ασθενείας στη βιομηχανία και το εμπόριο και στη γεωργία,
  - Διεθνείς Συμβάσεις 35-40 (1933) περί των ασφαλιστικών κινδύνων γήρατος, αναπηρίας και επιζώντων για μισθωτούς της βιομηχανίας, του εμπορίου και της γεωργίας,
  - Διεθνής Σύμβαση 44 (1934) περί αρχών προστασίας του κινδύνου της ανεργίας.

Συμβούλιο της Ευρώπης (1/2)

- Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης της 18^{ης} Οκτωβρίου 1961 και Πρόσθετο Πρωτόκολλο του Κοινωνικού Χάρτη του 1988, το τιθέμενο προς υπογραφή Πρωτόκολλο του 1991 τροποποιητικό του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη [διακήρυξη αρχών].
- Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας του Συμβουλίου της Ευρώπης μαζί με το Πρωτόκολλό του (1964), όπως αναθεωρήθηκε το 1990 [εναρμόνιση].
- Μεταβατικές Συμφωνίες για την Κοινωνική Ασφάλεια (1953) [συντονισμός].
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Κοινωνική Ασφάλεια και Συμπληρωματική Συμφωνία (1972) [συντονισμός].

Συμβούλιο της Ευρώπης (2/2)

- Προσωρινές Συμφωνίες για τα καθεστώτα κοινωνικής ασφάλειας σχετικά με το γήρας, την αναπηρία, τους επιζώντες κλπ. της 1.7.1954 [συντονισμός].
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την κοινωνική και ιατρική βοήθεια της 1.7.1954 [συντονισμός].
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Κοινωνική Ασφάλεια της 1.3.1977 [συντονισμός].

Διμερείς Συμβάσεις Κοινωνικής Ασφάλειας (1/2)

- Με τις διμερείς συμβάσεις κοινωνικής ασφάλειας επιτυγχάνεται η συνεργασία των εθνικών συστημάτων, έτσι ώστε να αποφεύγονται οι θετικές ή αρνητικές συγκρούσεις των νόμων και να μην υπάρχει κίνδυνος απώλειας δικαιωμάτων κατά τη μετακίνηση των εργαζομένων από τη μια χώρα στην άλλη (Άγγ. Στεργίου, 2014).
- Στις διμερείς συμφωνίες της Ελλάδας εντάσσονται:
  - η Διμερής Συμφωνία Ασφάλισης Ελλάδας – Αυστραλίας (Ν. 3677/2008),
  - η Σύμβαση Ελλάδας – ΗΠΑ (Ν. 2186/1994),
  - η Σύμβαση Ελλάδας – Κεμπέκ (Ν. 1317/1983),

Διμερείς Συμβάσεις Κοινωνικής Ασφάλειας (2/2)

- η Σύμβαση Ελλάδας Ν. Ζηλανδίας (Ν. 2185/1994),
- η Αναθεωρημένη Σύμβαση Ελλάδας – Καναδά (Ν. 2492/1997),
- η Σύμβαση Ελλάδας – Ουρουγουάης (Ν. 2258/1994).
- Η σύναψη των διμερών συμβάσεων εξαρτάται από τις διπλωματικές σχέσεις που διατηρούν τα κράτη μεταξύ τους (Άγγ. Στεργίου, 2014).
- Πρόσφατα, προωθείται η εξωτερική διάσταση του συντονισμού της κοινωνικής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή η κοινωνική ευρωπαϊκή πολιτική ως προς τις διμερείς συμφωνίες κοινωνικής ασφάλειας που συνάπτουν τα κράτη μέλη με τρίτες χώρες (Π. Τσάμη, 2012).

Νομική προστασία

- Η θέσπιση ελαχίστων ορίων από διεθνείς οργανισμούς δεν είναι μια σύνθεση από υπάρχουσες νομοθεσίες αλλά μια παγκοσμίου επιπέδου βελτίωση των μέτρων κοινωνικής προστασίας (A. Otting, 1992).
- Η αξία των διεθνών συμφωνιών για την κοινωνική ασφάλεια των διακινούμενων εργαζομένων είναι ότι θέτουν τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς συντονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας: 1) ισότητα μεταχείρισης, 2) διατήρηση δικαιωμάτων προσδοκίας, 3) διατήρηση κεκτημένων δικαιωμάτων, 4) αμοιβαία διοικητική αρωγή (G. Perrin, 1989).

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ευρωπαϊκό δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας.

Ο ευρωπαϊκός όρος «κοινωνική ασφάλεια».

Η εξέλιξη του όρου (1/2)

- Η εξέλιξη των σύγχρονων συστημάτων κοινωνικής προστασίας στην Ευρώπη κινήθηκε γύρω από δύο βασικές ιδιότητες:
    - του εργαζομένου ως τέτοιου (Bismarck model),
    - του ατόμου ως μέλους της κοινωνίας και συγκεκριμένα ως πολίτη (Beveridge model),
- οι δύο αυτοί τύποι διαφορετικοί τρόποι πρόσβασης στην κοινωνική προστασία αποτυπώθηκαν θεσμικά ως κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική ασφάλεια (Άγγ. Στεργίου).

Η εξέλιξη του όρου (2/2)

- Συστήματα Bismarck: κάλυψη των εργαζομένων.
  - Συστήματα Beveridge: καθολική κάλυψη του πληθυσμού.
  - Συστήματα με μεικτά χαρακτηριστικά
- Τα περισσότερα σύγχρονα συστήματα είναι μεικτά και συνδυάζουν επιμέρους χαρακτηριστικά των δύο βασικών συστημάτων, Bismarck και Beveridge (Π. Παπαρρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη, 2013).

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ευρωπαϊκό δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας.

Η κοινωνική ασφάλεια σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μέθοδοι δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Η Ευρωπαϊκή Ένωση παρεμβαίνει στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλειας κυρίως με τρεις μεθόδους δράσης, με τον συντονισμό, την εναρμόνιση και την ανοικτή μέθοδο συντονισμού ή σύγκλιση (Άγγ. Στεργίου 2014, F. Pennings, 2003, Π. Παπαρρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη, 2013).
- Η ανοικτή μέθοδος συντονισμού διακρίνεται από το συντονισμό και την εναρμόνιση και συνιστά ένα μέσο προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης και καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού σε επίπεδο “soft law” (F. Pennings, 2003, B. Schulte, 2002, J. Berghman and K. Okma, 2002).
- Η κοινωνική διάσταση της ΕΕ ενισχύθηκε με την ενσωμάτωση στη Συνθήκη της Λισαβόνας του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Άγγ. Στεργίου, 2014).

Πρωτογενές κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο (1/3)

- Την κοινωνική διάσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και τη σημασία της κοινωνικής προστασίας ως στόχου που αυτή επιδιώκει αναδεικνύει μια σειρά διατάξεων των Συνθηκών της ΕΕ → στην κοινωνική ασφάλεια αφορούν κατ' αρχάς οι διατάξεις των Συνθηκών για τους στόχους της ΕΕ (Όλ. Αγγελοπούλου, 2009).
- Η απαρίθμηση των κατ' ανάθεση κοινωνικών αρμοδιοτήτων της Ένωσης παραμένει στη Συνθήκη της Λισαβόνας αμετάβλητη (τίτλος Χ, άρθρο 153), όπως δηλαδή είχε παγιωθεί με τη Συνθήκη της Νίκαιας (άρθρο 137) (Άγγ. Στεργίου, 2014).

Πρωτογενές κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο (2/3)

- Για να υλοποιήσει τους κοινωνικούς στόχους της, η Ένωση παρεμβαίνει επικουρικά, ανάμεσα στους άλλους τομείς, και «...στην κοινωνική ασφάλεια και κοινωνική προστασία» (Άγγ. Στεργίου, 2011).
- Η κοινωνική πολιτική της ΕΕ ρυθμίζεται στα άρθρα 151-161 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ (ΣΛΕΕ) → το άρθρο 151 ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 136 ΣυνθΕΚ) ονομάζει ως δηλώσεις αρχών που καθοδηγούν την κοινωνική πολιτική της ΕΕ και των κρατών μελών τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1961 και τον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων του 1989 (Όλ. Αγγελοπούλου, 2009).

Πρωτογενές κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο (3/3)

- Δυνάμει των στόχων που διατυπώνονται στις διατάξεις των άρθρων 151-161 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), η ΕΕ αποκτά αρμοδιότητα θέσπισης παράγωγου κοινοτικού (ενωσιακού) δικαίου στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής (Όλ. Αγγελούπουλου, 2009).
  - Σημαντικές διατάξεις αποτελούν και οι διατάξεις των άρθρων 18-25 ΣΛΕΕ περί της απαγόρευσης των διακρίσεων αλλά και το άρθρο 48 ΣΛΕΕ περί της ελεύθερης διακίνησης
- Το άρθρο 48 ΣΛΕΕ αποτελεί τη νομική βάση για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας: βάσει αυτού, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, λαμβάνουν στον τομέα της κοινωνικής ασφάλειας τα αναγκαία μέτρα για την εγκαθίδρυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων (προσώπων).

Δευτερογενές κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο (1/5)

- Κανονισμός 883/04 της 29^{ης} Απριλίου 2004 για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας με τον Κανονισμό εφαρμογής του 987/09.
- Κανονισμός 1612/68 της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας και πλέον
  - Κανονισμός 492/2011 της 5ης Απριλίου 2011 που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης.

Δευτερογενές κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο (2/5)

- Οδηγία 79/7/ΕΟΚ της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1978 περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλειας.
- Οδηγία 86/613/ΕΟΚ της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1986 σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών που ασκούν ανεξάρτητη δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένης της γεωργικής, καθώς και με την προστασία της μητρότητας και πλέον
→ Οδηγία 2010/41/ΕΕ της 7ης Ιουλίου 2010 για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών που ασκούν αυτοτελή επαγγελματική δραστηριότητα και για την κατάργηση της οδηγίας 86/613/ΕΟΚ του Συμβουλίου.

Δευτερογενές κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο (3/5)

- Οδηγία 97/80/ΕΚ της 15^{ης} Δεκεμβρίου 1997 σχετικά με το βάρος απόδειξης σε περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης λόγω φύλου.
- Οδηγία 2004/113/ΕΚ της 13ης Δεκεμβρίου 2004 για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών.

Δευτερογενές κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο (4/5)

- Οδηγία 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 24ης Ιουλίου 1986 για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης.
- Οδηγία 98/49/ΕΚ της 29^{ης} Ιουνίου 1998 σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων συμπληρωματικής συνταξιοδότησης των μισθωτών και μη μισθωτών που μετακινούνται εντός της Κοινότητας.
- Οδηγία 2014/50/ΕΕ της 16ης Απριλίου 2014 σχετικά με τις ελάχιστες προϋποθέσεις για την προαγωγή της κινητικότητας των εργαζομένων μεταξύ των κρατών μελών με τη βελτίωση της απόκτησης και της διατήρησης δικαιωμάτων συμπληρωματικής συνταξιοδότησης.

Δευτερογενές κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο (5/5)

- Οδηγία 2004/38/ΕΚ της 29ης Απριλίου 2004 σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ.
- Οδηγία 2011/24/ΕΕ της 9ης Μαρτίου 2011 περί εφαρμογής των δικαιωμάτων των ασθενών στο πλαίσιο της διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης.

Κοινωνική Ευρώπη (1/7)

- Οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορούν να γίνουν κατανοητοί δίχως να συνυπολογιστεί η ανάγκη –παρούσα ήδη από την αρχή– σχεδιασμού και εφαρμογής ενός προτύπου βασισμένου, πέρα από την οικονομική, και στην κοινωνική αλληλεγγύη και ενοποίηση
- Στον πυρήνα αυτού του προτύπου βρίσκεται μια πεποίθηση που απορρέει από τη μεταπολεμική ανοικοδόμηση, και στην οποία διακρίνουμε τρία σκέλη:
  - i) εφόσον σκοπός είναι η ανάπτυξη, η συλλογική δράση είναι πιο αποτελεσματική από την ατομική δράση, ii) όλα τα τμήματα της κοινωνίας μπορούν να συνεισφέρουν, iii) η σημασία του κοινωνικού χαρακτήρα της ανάπτυξης δικαιολογεί τον ενεργό ρόλο του Κράτους στην εγγύηση ενός ορισμένου επιπέδου ευημερίας για όλους (με τη μορφή καθολικών υπηρεσιών όπως η υγειονομική περίθαλψη και η εκπαίδευση) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Κοινωνική Ευρώπη (2/7)

- Με τη Συνθήκη της Ρώμης του 1957, ο σκοπός της ευρωπαϊκής ενοποίησης επεκτάθηκε όχι μόνο στην εν γένει οικονομική συνεργασία (διευρύνοντας το πεδίο της αρχικής Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα), αλλά και στην επίτευξη μιας συνεκτικής κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης που θα μείωνε τις ανισότητες μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).
- Η διαδικασία αυτή κατέκτησε μια νέα κορυφή το έτος 2000 με την ατζέντα της Λισσαβώνας → σε αυτό το έγγραφο, οι ευρωπαίοι ηγέτες προσδιόρισαν «έναν νέο στρατηγικό στόχο για την επόμενη δεκαετία: να καταστεί η Ευρώπη η πιο ανταγωνιστική, δυναμική, βασιζόμενη στη γνώση οικονομία στον κόσμο, ικανή για αειφόρο οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή».

Κοινωνική Ευρώπη (3/7)

- Το έγγραφο όριζε επίσης ότι «η επίτευξη αυτού του στόχου απαιτεί μια στρατηγική που θα αποβλέπει (...) στον εκσυγχρονισμό του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου, την επένδυση στον άνθρωπο και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού».
- Στη Λισσαβώνα, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις συνειδητοποίησαν την επείγουσα ανάγκη προσαρμογής του αναπτυξιακού προτύπου στο νέο πλαίσιο, ωστόσο έκριναν ότι αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί απλώς με τον εκσυγχρονισμό των ίδιων εργαλείων (π.χ. όσον αφορά τα συστήματα πρόνοιας) που είχαν χρησιμοποιηθεί μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Κοινωνική Ευρώπη (4/7)

- Το Ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο είναι ένα όραμα της κοινωνίας που συνδυάζει βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με τη βελτίωση της διαβίωσης και τις συνθήκες εργασίας → συνεπάγεται τη δημιουργία μιας επιτυχημένης οικονομίας στην οποία ένα συγκεκριμένο σύνολο κοινωνικών προτύπων επιτυγχάνεται προοδευτικά:
  - καλής ποιότητας θέσεις εργασίας,
  - ίσες ευκαιρίες (καταπολέμηση διακρίσεων),
  - κοινωνική προστασία για όλους, κοινωνική ένταξη, κοινωνικός διάλογος,
  - συμμετοχή των ατόμων στις αποφάσεις που τους αφορούν (European Commission/Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010).

Κοινωνική Ευρώπη (5/7)

- Κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι ετών, η ΕΕ έχει αναπτύξει την κοινωνική της διάσταση σε σημαντικό βαθμό, όπως ενσωματώνεται στο 2008 με την ανανεωμένη κοινωνική ατζέντα (Ανακοίνωση COM(2008) 412 τελικό της 2ας Ιουλίου 2008).
- Βασισμένη σε μια σειρά από διατάξεις της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), υπάρχει πλέον εκτενής νομοθεσία της ΕΕ περί την ίσης μεταχείρισης και εργασιακών συνθηκών
→ Εκτός από τη νομοθεσία, η ΕΕ αναπτύσσει την κοινωνική της διάσταση με την προώθηση του κοινωνικού διαλόγου, της ανοικτής μεθόδου συντονισμού για την απασχόληση, την κοινωνική προστασία και των πολιτικών κοινωνικής ένταξης, μαζί με την οικονομική υποστήριξη από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (European Commission/Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010).

Κοινωνική Ευρώπη (6/7)

- Ιδίως η σημασία της αξίας της κοινωνικής συνοχής υπήρξε κατευθυντήρια αρχή για πολλές επιλογές οικονομικής πολιτικής, θέτοντας τα θεμέλια για ένα ολοκληρωμένο όραμα ευρωπαϊκής ανάπτυξης (European Commission/Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).
- Επιπλέον, η κοινωνική πρόνοια αποτελεί μια από τις πιο καινοτόμες και ανθεκτικές στο χρόνο επινοήσεις της σύγχρονης Ευρώπης, σηματοδύοντας βαθιά τη σχέση Κράτους και αγοράς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013).

Κοινωνική Ευρώπη (7/7)

- Τα κοινωνικά πρότυπα διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην εδραίωση της οικονομικής δύναμης της Ευρώπης, με την ανάπτυξη ενός «μοναδικού κοινωνικού μοντέλου», όπως έχει περιγραφεί από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ → περαιτέρω αύξηση των κοινωνικών προτύπων αποτελεί βασικό στόχο της ΕΕ, ιδίως όταν τα κοινωνικά πρότυπα συνιστούν επίσης θεμελιώδη δικαιώματα (European Commission/Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010).
- Η οικονομική πρόοδος και η κοινωνική συνοχή έχουν θεωρηθεί ως συμπληρωματικοί πυλώνες της αειφόρου ανάπτυξης και είναι αμφότερα στο επίκεντρο της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (European Commission/Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010).

Βιβλιογραφία (1/8)

- Άγγελος Στεργίου, Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης, 2^η έκδ., εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη-Αθήνα, 2014, σελ. 10, 39, 229-230, 238, 241-243.
- Άγγ. Στεργίου, Η κοινωνική Ευρώπη στη Συνθήκη της Λισαβόνας, Επιθεώρησης Εργατικού Δικαίου (ΕΕργΔ) 2011, σελ. 1.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Κοινωνικής Ένταξης, Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα-Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2013, σελ. 11, 13.
file:///D:/arxeia/Downloads/KEBC12002ELC_002.pdf

Βιβλιογραφία (2/8)

- Κ. Κρεμαλής, Διεθνές και Ευρωπαϊκό δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας- Μέρος Α΄ Διεθνές Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλειας και Συλλογή Βασικών Διεθνών Κειμένων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σελ. 15-17, 23-24.
- Ξ. Κοντιάδης, Εισαγωγή στην Κοινωνική Διοίκηση και στους Θεσμούς Κοινωνικής Ασφάλειας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σελ. 55, 85-86.
- Όλ. Αγγελοπούλου, Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια, σε: Σπ. Βλαχόπουλος, Η κοινωνική προστασία στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Εργαστήριο Κοινωνικών Ασφαλίσεων Υγείας και Πρόνοιας (ΕΚΑΥΠ) Πανεπιστημίου Αθηνών, Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Ασφάλειας (ΕΕΚΑ), Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2009, σελ. 11, 13.

Βιβλιογραφία (3/8)

- Ό. Αγγελοπούλου, Η αξία της συγκριτικής προσέγγισης για τη μεταρρύθμιση του ελληνικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, Επιθεώρησις Δικαίου Κοινωνικής Ασφαλίσεως (ΕΔΚΑ) 2008, σελ. 56.
- Π. Παπαρρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη, Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 32, 61-62.
- Π. Τσάμη, Η εξωτερική διάσταση του συντονισμού της κοινωνικής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επιθεώρησις Δικαίου Κοινωνικής Ασφαλίσεως (ΕΔΚΑ), 2012, σελ. 471.

Βιβλιογραφία (4/8)

- A.G. Heredero, Objectives and Interpretation methods of the Conventions of the Council of Europe, in: F. Pennings (ed.), International Social Security Standards- Current Views and Interpretation Matters, Intersentia, Antwerpen-Oxford, 2007, p. 52-53.
- A. Otting, The Beveridge Report and the ILO Standards on Social Security: A Comparative View, Social Security: 50 Years after Beveridge, Volume 1, York, 1992, p. 129-130, 132-134.

Βιβλιογραφία (5/8)

- B. Schulte, The new European “Buzzword”: Open Method of Co-ordination, European Journal of Social Security, 2002, p. 343 ff.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions ‘Renewed social agenda: Opportunities, access and solidarity in 21st century Europe’, COM(2008) 412 final of 2 July 2008.

Βιβλιογραφία (6/8)

- D. Pieters, The Social Security Systems of the Member States of the European Union, Intersentia, Antwerp-Oxford-New York, 2002, p. 117.
- D. Pieters, Principles of International and European Social Security Law, Erasmus Teaching Material, 1989, p. 3.
- D. Pieters, Social security: an introduction to the basic principles, 2nd edition, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2006, p. 2, 6-8.
- E. Eichenhofer, International Dimensions of Social Security Law, Erasmus Teaching Material 1989, 403-405.

Βιβλιογραφία (7/8)

- E. Eichenhofer, Internationales Sozialrecht und Internationales Privatrecht, Baden-Baden 1987, 65.
- European Commission/Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Buying Social- A Guide to Taking into Account the Social Considerations in Public Procurement, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010, p. 10-11.
file:///D:/arxeia/Downloads/EUL14136_SocConsi dPubProcu_101210%20(1).pdf

Βιβλιογραφία (8/8)

- F. Pennings, Introduction to European Social Security Law, 4th edition, Intersentia, Antwerp-Oxford-New York, 2003, p. 7, 289, 308.
- G. Perrin, Introduction to International Social Security Law. Co-ordination of national legislation, Training and Further Training Course for Staff of Social Security Institutions and Administration, Council of Europe, Strasbourg, 1989, p. 2-9, 22.
- J. Berghman and K. Okma, The Method of Open co-ordination: Open procedures or closed circuit? Social policy making between science and politics, European Journal of Social Security 2002, p. 331 ff.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Άγγελος Στεργίου.
«Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλισης (Μεταπτυχιακό). Ενότητα 1η: Διεθνές και
Ευρωπαϊκό Δίκαιο Κοινωνικής Ασφάλειας». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014.

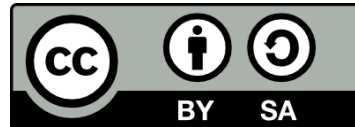
Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS298/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

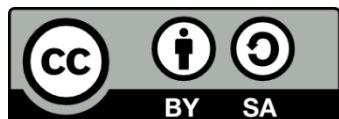

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Άννα Τσέτουρα
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό εξάμηνο 2014-2015

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

(Από το διαχειριστή του προγράμματος)

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

